

A Soros-alapítvány Külföldi ösztöndíj pályázata

Leuveni Program

A Soros-alapítvány és a KU közös programja. Legfeljebb 10 fő számára 3, illetve 9 hónapos ösztöndíj a Leuveni Katolikus Egyetemen, Belgiumban. (Az egyetem nevében szereplő "katolikus" szó sem az oktatás, sem a hallgatók szempontjából semmiféle vallási elkötelezettséget nem jelent.)

a) 3 hónapos kutatási ösztöndíj az 1988–1992 között végzett diplomás szakemberek részére. Pályázhatnak a humán- és társadalomtudományok művelői.

b) 9 hónapos posztgraduális vagy posztdoktorális ösztöndíj 35 évnél nem idősebb diplomás szakemberek részére. Pályázni lehet bármely Leuvenben kutatható tudományágban.

A pályázatok beadási határideje: 1992. december 20.

* * *

Oxfordi Program

8 fő számára 9 hónapos ösztöndíj az Oxfordi Egyetemen.

a) Posztgraduális képzés legfeljebb 3 éve (1990–1993) végzett diplomás szakemberek részére, bármely Oxfordban kutatható tudományágban.

b) Posztdoktorális képzés 35 évnél fiatalabb szakemberek részére, akik már rendelkeznek doktori fokozattal, és/vagy kandidátusi értekezésükön dolgoznak a társadalom- és a természettudományok területén.

A pályázatok beadási határideje: 1992. november 15.

Általános tudnivalók valamennyi ösztöndíjjal kapcsolatban:

1. Csak egyetemi végzettséggel rendelkező magyar állampolgárok pályázhatnak.

2. Az ösztöndíj elnyerésére csak azok a szakemberek esélyesek, akik a tanulmányi cél eléréséhez szükséges szinten beszélik a célország nyelvét. Erről speciális nyelvvizsgán kell számot adni.

Figyelem!

A Soros-alapítvány által meghirdetett külföldi ösztöndíjpályázatok közül évente egy ösztöndíj-programra lehet pályázatot benyújtani.

A pályázat benyújtásának módja:

Az ösztöndíjak csak az erre a célra készített kérdőíveken pályázhatók. Az elkészített pályázatokat a Soros-alapítvány titkárságához kell postán eljuttatni a következő címre: **1538 Budapest, Pf. 596.** Pályázati kérdőívek és tájékoztatók a kiválasztott ösztöndíj típus megjelölésével postán igényelhetők a Soros-alapítvány titkárságától (1538 Budapest, Pf. 596), valamint hozzáférhetők az alábbi helyeken:

Budapest: Szabó Ervin Könyvtár Tájékoztató Központ (Bp. VIII., Szabó Ervin tér 1.), Budapesti Műszaki Egyetem Nemzetközi Diákközpont (Bp. XI., Műegyetem rkp. 3.), ELTE Nemzetközi Osztály Információs Iroda (Bp. V., Szerb u. 21–23.), ELTE BTK (Bp. V., Piarista köz 1. l. em. 44.)

Szeged: JATE Központi Könyvtár (Szeged, Dugonics tér 13.)

Miskolc: Miskolci Egyetem, Könyvtár (Miskolc, Egyetemváros)

Veszprém: Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára (Veszprém, Schönherz Z. u. 19.)

Debrecen: KLTE Könyvtár (Debrecen, Egyetem tér 1. K202)

Pécs: JPTE Külügyi Csoport, Információs Központ (Pécs, Rákóczi út 80.)

Ismerjük-e a Hungarian Research and Development Abstracts-et?

A hazai dokumentáció képviselői, a referálólapok, tájékoztató kiadványok szerkesztői, közreadói eddig is ritkán nyilatkoztak tevékenységükről a szaksajtóban. Noha sokféle műszaki-gazdasági információs kiadvány készül az országban, mégis csak elvétve olvashatunk szerkesztési elveikről, válogatási szempontjaikról, tartalmi-formai etalonjaikról, nem ismerjük (ha egyáltalán vannak) az igényfelmérések eredményeit, és nem cseréljük ki véleményünket az információ áruvá tételéről, a kiadványok piaci értékesítéséről sem.

A jelenlegi körülmények között, amikor az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban (OMIKK) a "túlélési stratégiák" tucatjait dolgozzuk ki kiadványaink megmentése, folyamatos közreadása

érdekeiben, a korábbi hallgatáshoz képest érthetőbb, hogy mindez inkább csak belterjes vitákban, házi eszmecserekből nyilvánul meg, és nem marad ereje senkinek a tanulságok összegezésére, rendszerezésére, publikálására.

Ennek ellenére le kell szögezni: az információközlés és -hasznosulás hatékonyabbá tétele nagyobb nyilvánosságot tesz szükségessé mind a kiadványok tartalmi kérdéseit, mind az előállításukkal kapcsolatos összes tevékenységet illetően.

A fenti gondolatok jegyében próbálunk meg a hallgatás rossz szokásán változtatni, s egyik legrégebbi referáló kiadványunk, a *Hungarian Research and Development Abstracts* (HRDA) pályafutásával foglalkozni.

Történeti visszapillantás

A műszaki dokumentáció ügye hazánkban alapvetően az OMIKK és elődei nevével forrt össze. Itt kezdődött el a külföldi folyóirat-irodalom rendszeres feltárása, a *Műszaki Lapszemle* sorozatok elindítása, a tömörítvényes, kompilációs tájékoztató kiadványok folyamatos közreadása, a témafigyelés és egyéb dokumentációs tevékenység megszervezése. A kezdetek kezdetétől fogva felvetődött az igény a hazai műszaki cikkirodalom külföldi bemutatására, megismertetésére is.

Ezért a 2. világháború utáni hatalmi-politikai-gazdasági átrendeződések után 1949 januárjában megszületett a *Magyar Műszaki Lapszemle* sorozat három – orosz, német és angol – nyelvű változata, amely első számában 95 magyar cikk rövid tartalmi összefoglalóját, referátumát közölte. Ettől kezdve ez a referáló sorozat volt hivatott arra, hogy külföldön a magyar műszaki és gazdasági fejlődés eredményeit reprezentálja. E reprezentáció érdemi voltára nagy gondot fordítottak; az első években a kiadványt politikai és tudományos tartalmi szempontból egyaránt kiemelten kezelték, felettébb szigorú kritériumok szerint válogatták ki a referálni és megjelentetni kívánt cikkanyagot. A megjelentetés célja a hazai szakirodalom külföldi elterjesztése mellett a cserekiadványokhoz való jutás volt. Ezt gazdasági jelentősége miatt szintén kiemelten kezelték és ellenőrizték.

A magyar Műszaki Lapszemle tartalmi felépítése évtizedeken keresztül alig változott. Más külföldi referálólapok példáját követve először csak ETO szerinti szakrendben közölte a referátumokat, majd fordításban adta közre a legjelentősebb szaklapok tartalomjegyzékét is.

Később, 1952-ben – a 4. évfolyam 1. számától kezdődően – megjelent a fejezetekre bontás az akkor kiemelt szakterületek szerint:

Vegyészet és kémiai technológia
Gépészet és energia
Elektrotechnika és távközlés
Bányászat és geológia
Közlekedés, szállítás
Közgazdaság
Az ipar egyéb területei
Élelmiszer-technológia (gyártás)
Kohászat, könnyűfémek
Textil
Építés és építészet
Beruházás

Éveken át mintegy 400–500 cikk tartalmi kivonata jelent meg és jutott el ily módon a *Külügyminisztérium*, majd a *Kultúra* terjesztésében külföldre.

A sorozat előállítói a legszűkebb időben is ügyeltek a papír és a szedés minőségére, valamint a nyelvi és szakmai szempontok magas szintű érvényesülésére. A kijelölt cikkekről készült magyar nyelvű referátumokat, amelyek külső szakemberek művei voltak, megküldték a szerzőknek véleményezésre és jóváhagyásra. Szerkesztőbizottság, később szakemberekből álló csoport végezte a kijelölést,

majd szakmailag képzett, több nyelvet beszélő szerkesztők állították össze az egyes füzeteket. (1973-ban az erősödő vietnami kapcsolatok miatt egy évig francia nyelven is megjelent a lapszemle.)

Jelentős változás 1983-ban következett be, amikor *Vajda Erik*, a referáló kiadványok főszerkesztője a többi műszaki lapszemléhez hasonlóan korszerűsítette ezt a tevékenységet is, ami egyúttal a német és orosz nyelvű változat megszűnésével járt. Az immár új évfolyamszámozással, új névvel, mint valami előzmény, előd nélkül megjelenő kiadvány mindmáig *Hungarian R and D Abstracts* címmel reprezentálja a hazai műszaki irodalmat külföldön.

A másik két idegen nyelvű változat megszűnésének elsősorban anyagi természetű okai voltak. A gazdasági vezetés a tetemes megjelentetési költségek elmentételezéseként nem könyvelte el valós bevételnek a cserekiadványok értékét, a Külügyminisztérium és a főhatóság pedig nem látta indokoltnak a trilingvis vállalkozás támogatását.

A HRDA ma is egyedülálló, a magyar műszaki szakirodalmat, a gazdasági, kutatási és fejlesztési eredményeket átfogóan reprezentáló hazai referáló kiadvány. Az eltelt évek alatt folyamatosan korszerűsödött, bár megőrizte formai, tartalmi hagyományait. Napjainkra elkészült számítógépes, adatbázisként is használható változata.

A jelenlegi kiadványról

A HRDA tételei jeladó referátumok, illetve címfordítások. Tematikája igen széles körű, foglalkozik a fizikával, szerves, szervetlen, alkalmazott kémiával, gyógyszeriparral, biotechnológiával, környezetvédelemmel, geológiával és hidrológiával, bányászattal, kohászával, anyagtudománnyal, gépészettel és gépgyártás-technológiával, közlekedéssel, energia-termeléssel, elektrotechnikával, elektronikával, számítástechnikával, mérés-technikával, automatizálással, egészségügyi berendezésekkel, munkavédelemmel, irányítással, átfogó gazdasági kérdésekkel.

A fenti témakörökben a referátumok huszonnégy fejezetbe osztható, utalókkal és ETO-jelzettel ellátva jelennek meg. A HRDA szerkesztése során szinte a teljes magyar műszaki és gazdasági folyóiratbázist áttekintjük. A feldolgozott kb. 100 primer dokumentum közé tartoznak a különböző szakmai szervezetek kiadványai (pl. a *MTESZ-lapok*), a Magyar Tudományos Akadémia, illetve más tudományos szervezetek által publikált folyóiratok (pl. az *Acta Hungarica* sorozat), a nagyvállalatok önálló kiadványai (pl. a *DUNAFERR Dunai Vasmű Műszaki, Gazdasági Közleményei*, a *Magyar Villamos Művek Tröszt Közleményei*, a *PAV-közlemények*), továbbá a kutatási jelentések és a doktori disszertációk is. Mivel a kiadvány csak angol nyelven jelenik meg, a referátumokat eleve angol nyelven készítik az adott szakterületen aktívan dolgozó szakemberek.

A referátum sorszáma összetett, második fele a megjelenés évét jelöli. Így minden egyes eddig elké-

szült referátum vagy címfordítás külön-külön azonosítható. Minden tétel bibliográfiai leírása tartalmazza a címet angol és eredeti nyelven, a szerzőt, a forrásdokumentum címét, folyóiratok esetében a kötet- és füzetszámot, a megjelenési évet és az oldalszámot, kutatási jelentések esetében a kutatóhelyet és nyilvántartási számot, disszertációk esetében a fogadó intézmény nevét, helyét.

A negyedévenként megjelenő kiadvány minden füzete tartalmaz névmutatót, évente az első számmal együtt jelenik meg a kumulált név- és tárgymutató.

A nyomtatott kiadványt elsősorban cserével értékesítjük. Intézményünk jelenleg 226 címre küldi a HRDA-t, évi csereértéke kb. 3 millió forint. A cserepartnerek között vannak könyvtárak (pl. National Library of Australia, Deutsches Museum Bibliothek), kutatóintézetek (pl. International Tin Research Institute, The Pharmaceutical Society of Great Britain, CERN European Organization for Nuclear Research), egyetemek (pl. Helsinki University of Technology), nemzetközi szervezetek (pl. UNIDO, Unesco Library), de a Pergamon Press és a Sony Corporation is a cserepartnerek közé tartozik.

Két évvel ezelőtt lehetőség nyílt arra, hogy a HRDA addig megjelent hat kötetéből adatbázis készüljön. Akkor ez valamivel több mint hatezer tételt jelentett. Azóta évi ezer-ezeröttszáz tétellel növekszik ez a halmaz.

Az adatrögzítés és a keresés CDS/ISIS nyelven történik, amely kiválóan alkalmas szakirodalmi adatbázisok kezelésére. Az adatbázis csatlakozik az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programhoz (IIFP, korábban IIF), így a jelszó ismeretében külföldről is használható. A tételek rögzítése ugyan több mint egy évig szünetelt, de ebben az évben ismételtelen lehetővé vált a pótlólagos és további folyamatos rögzítés.

Mind a kiadvány, mind pedig az adatbázis készítése közben egyetlen cél lebeg a szerkesztők előtt: a magyar tudományos és műszaki eredmények külföldi megismertetése. Ez különösen fontos ma, amikor a világ figyelme nagyobb mértékben terelődött a kelet-közép-európai országokra, mint korábban.

Balogh Margit, Bana Zsuzsa, Stubnya György
(Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár)

A magyar nyelvű általános tárgyszójegyzék munkálatai

Az alábbiakban rövid beszámoló következik a magyar nyelvű általános tárgyszójegyzék munkálatairól. Bár még csak a startnál tartunk, és viszonylag kevés eredményről számolhatunk be, mégis fontosnak véljük, hogy a kezdetektől tájékoztatás kísérje a vállalkozást. Reméljük, a későbbiekben is rendszeresen beszámolhatunk róla.

Sokan és sokféleképpen marasztalták már el a hazai könyvtárügyet, amiért a mai napig nem hozta létre a magyar nyelvű általános tárgyszójegyzéket. Ennek a hatékony feltáró és visszakereső eszköznek a hiánya különösen érezhető napjainkban, amikor napirenden van a számítógépes hálózatok kialakítása, a nemzeti adatbázisok kiépítése. Halaszthatatlan feladattá vált tehát a munka mielőbbi megindítása.

Az általános tárgyszójegyzék kialakítása több évig tartó, nagy kapacitást és szakértelmet igénylő feladat, egyetlen könyvtár számára elképzelhetetlen vállalkozás. Bár fő használói az általános gyűjtőkörű könyvtárak (tudományegyetemek könyvtárai, akadémiai könyvtárak, közművelődési könyvtárak, iskolai könyvtárak) lesznek, mindazonáltal a szakkönyvtárak is alkalmas eszköz nyelhetnek benne meghatározott állományrészek tematikus feltárásában és visszakeresésében. Az általános tárgyszójegyzék létrehozása tehát átfogó igény, érdek és feladat.

Az iméntieket az az előterjesztés fogalmazta meg, amelyet Horváth Tibor készített 1991 júniusában a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (MKM) könyvtári osztálya számára. A továbbiakban az előterjesztés legfontosabb szakmai részeit ismertetjük.

Maga a tárgyszórendszer három (négy), egymásra épülő eszközként képzelhető el, hasonlatosan egy piramiselvé építkezéshez. A *csúcsot* egy néhány ezer tárgyszóból álló, generikus kifejezéseket tartalmazó, de minden részében kiépített szint képezheti. Kisebbségi könyvtárak alkalmazhatják, egyben ez a rész töltheti be az "összekötő nyelv" funkcióját is, kb. a BSO-funkciókhoz (Broad System of Ordering) hasonlóan.

A *középső szint* a fenti részletezése, de osztályozó folyamataiban teljes összhangban állva vele. A fenti szint lényegében ennek a generikus, "csúcs" tárgyszavait tartalmazó része. Középméretű könyvtárak és nagyobb könyvtárak nem fűzőkörű dokumentumok indexelésére használhatják.

A *harmadik szint* részletes, specifikus tárgyszavakkal rendelkezik, és mély indexelést tesz lehetővé. A fenti két szinttel hasonló viszonyban van, ahogyan azt az előzőekben leírtuk. Legelőször ezt kell elkészíteni, majd belőle lehet a fenti szinteket mintegy kivonni, perfect átjárást biztosítva az egyes szintek között.

A *negyedik szintet* az ágazati teauruszok képezik, amelyek már elkészültek vagy készülni fognak, de nem ennek a munkának a keretében. A "közlekedés" ezekben úgy biztosítható, hogy a tárgyszómunkák során a teauruszok generikusabb kifejezései beépülnek a felettes szintekbe.

Minden szint lexikai egységei azonos módon épülnek fel. Lexikai egység lehet tárgyszó és utaló. A tárgyszavak nem unitermesítettek, de nem is